

К. В. Карнаух
м. Миколаїв

ОБҐРУНТУВАННЯ ДОЦІЛЬНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ ДО УПРАВЛІННЯ ОБ'ЄКТАМИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Постановка проблеми. Використання об'єктів промислової власності у виробництві є запорукою успішної діяльності будь-якого промислового підприємства. Управління об'єктами промислової власності (ОПВ) характеризується різноманіттям виконуваних функцій, складністю та розгалуженістю зв'язків, неперервним зростанням обсягів інформації. Тому процес управління об'єктами промислової власності неможливо розглядати відірвано від системи управління підприємством в цілому. Цим зумовлюється застосування системного підходу до управління об'єктами промислової власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогоднішній день питанням управління об'єктами інтелектуальної власності в цілому, та промислової власності, зокрема, присвячено ряд праць зарубіжних і вітчизняних вчених: В. Г. Зінова, П. П. Крайнева, В. І. Мухіна, В. І. Мухопода, П. М. Цибульова, А. П. Якімахо [1–6] та ін. Проте в цих дослідженнях управління об'єктами

промислової власності не розглядається з позицій застосування системного підходу.

Метою даної роботи є обґрунтування доцільності застосування системного підходу до управління об'єктами промислової власності.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Останнім часом збільшується кількість об'єктів промислової власності, які використовуються в діяльності підприємств. Про це свідчить збільшення протягом 2005–2011 рр. кількості отримуваних охоронних документів на ОПВ, що внесені до державних реєстрів (табл. 1). У 2011 р. цей показник збільшився на 26,8 % у порівнянні з 2005 р., але дещо зменшився порівняно з 2010 р. — на 1,5 %. За видами ОПВ найбільш суттєве зростання спостерігається при отриманні свідоцтв на знаки для товарів і послуг: цей показник збільшився у 2011 р. на 31,0 % порівняно з 2005 р. Крім того, спостерігається тенденція до збільшення серед отримання па-

Кількість охоронних документів на ОПВ, що внесені до державних реєстрів

Охоронні документи	Рік						
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Патенти на винаходи	3719	3698	4058	3832	4002	3874	4061
Патенти на корисні моделі	7467	8268	9215	9282	8391	9405	10291
Патенти на промислові зразки	1569	2061	2213	2503	1754	1431	1337
Свідчення на знаки для товарів і послуг	11645	13134	15375	15357	15137	16686	15254
Всього охоронних документів	24400	27161	30861	30974	29284	31396	30943

тентів на корисні моделі: у 2011 р. — на 9,4 % порівняно з 2010 р. і на 37,8 % у порівнянні з 2005 р.

Існуючі тенденції до збільшення кількості ОПВ, які використовуються у діяльності підприємств, вимагають створення і застосування ефективної системи управління ОПВ.

Управління об'єктами промислової власності на підприємстві — це комплекс заходів, спрямованих на створення та використання ОПВ з метою отримання прибутку. Управління ОПВ має здійснюватись з урахуванням всіх стадій життєвого циклу зазначених об'єктів, а саме: створення та набуття прав на ОПВ, використання ОПВ, захист прав на ОПВ та утилізація.

Процес управління ОПВ є дуже складним і трудомістким, він не може здійснюватись окремо від системи управління підприємством в цілому. Цим пояснюється застосування системного підходу до управління об'єктами промислової власності.

Системний підхід являє собою сукупність методів і засобів, які дозволяють досліджувати властивості, структуру і функції об'єктів, явищ або процесів у цілому, представивши їх у якості систем з усіма складними міжелементними взаємозв'язками, взаємовпливом елементів на систему і на навколишнє середовище, а також впливом самої системи на її структурні елементи [7].

Системний підхід полягає в дослідженні об'єктів як систем, які складаються з певних елементів з внутрішніми та зовнішніми зв'язками. У загальному вигляді, система — це сукупність взаємопов'язаних елементів, які утворюють єдине ціле. Відповідно до системного підходу кожна система має «вихід» (мету), «вхід» (ресурси), зв'язок із зовнішнім середовищем та зворотній зв'язок.

Системний підхід включає наступні складові:

визначення системи, частиною якої є об'єкт, що розглядається;

виділення властивостей цієї системи;

пояснення поведінки або властивостей об'єкта, що розглядається, в контексті цієї системи.

Управління на основі системного підходу ґрунтується на дотриманні таких принципів системності, як цілісність, ієрархічність управління, структуризація, множинність.

Цілісність дозволяє розглядати об'єкт як єдине ціле і в той же час як підсистему для вищих рівнів. Принцип цілісності стосовно управління ОПВ означає, що цілі управління зазначеними об'єктами не повинні суперечити загальній меті підприємства.

Ієрархічність управління полягає у наявності множини елементів, розташованих на основі підпорядкування елементів нижчого рівня елементам вищого рівня, тобто система ОПВ є підсистемою в системі вищого порядку. Крім того, компоненти системи ОПВ є, в свою чергу, підсистемами для неї.

Структуризація дозволяє аналізувати елементи системи управління ОПВ та їх взаємозв'язки в рамках конкретної організаційної структури — підприємства.

Множинність полягає у можливості використання різноманітних кібернетичних, економічних, математичних моделей для опису окремих елементів та системи управління ОПВ в цілому.

Застосування системного підходу до управління об'єктами промислової власності вимагає розгляду зазначених об'єктів в якості підсистеми управління підприємством.

При застосуванні системного підходу спочатку визначають параметри «виходу» підприємства. Згідно системного підходу «виходом» підприємства є виготовлення конкурентноздатної продукції (послуг). Після цього досліджується організаційно-технічний рівень даного підприємства і параметри зовнішнього середовища, на основі яких досліджуються параметри «входу». З точки зору управління об'єктами промислової власності як підсистеми управління підприємством «входом» виступають ресурси, тобто винаходи, корисні моделі, промислові зразки та інші об'єкти промислової власності. При цьому важливе значення має процес перетворення зазначених ресурсів в готову продукцію, тобто розробка та застосування виробничої технології або технології управління, а також шляхів їх вдосконалення (рис.).

У широкому розумінні процедура системного аналізу зводиться до визначення мети діяльності, підсистеми завдань, комплексу заходів, факторів внутрішнього і зовнішнього середовища, необхідних ресурсів.

На рівні управління ОПВ системний підхід має враховувати, що цілі управління такими об'єктами мають випливати з загальної мети підприємства та не суперечити їй. Метою управління будь-яким підприємством є підвищення ефективності його діяльності. Впровадження об'єктів промислової власності дозволяє підвищити ефективність роботи підприємства за рахунок виготовлення конкурентоздатної продукції, розширення обсягів продажів, скорочення виробничого циклу, зменшення витрат на виробництво продукції тощо.

Для досягнення поставленої мети необхідно виконати наступну підсистему завдань:

аналіз потреби в ОПВ;

розробка ОПВ;

охорона ОПВ;

оцінка вартості ОПВ;

вибір форми використання ОПВ;

захист прав на ОПВ;

аналіз ефективності використання ОПВ.

Кожному з перелічених завдань відповідає застосування певного комплексу заходів.

Аналіз потреби в ОПВ розпочинається з аналізу існуючих у розпорядженні підприємства ОПВ. Цей за-

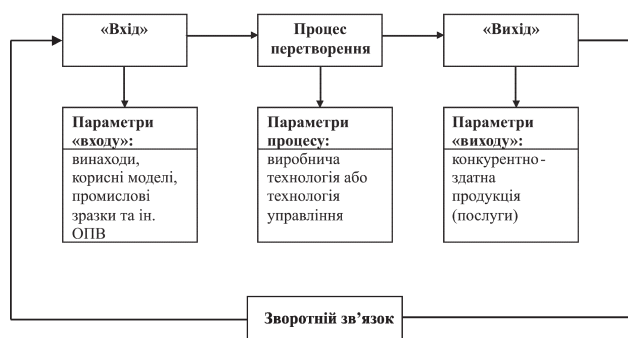

Рис. 1. Схема управління ОПВ на основі системного підходу

хід включає в себе проведення аудиту та створення реєстру ОПВ. Після цього проводяться маркетингові дослідження, за допомогою яких визначають стан ринку ОПВ, попит і пропозицію на ОПВ, а також оцінюють конкурентні позиції самого підприємства.

Після того як визначено потребу в ОПВ підприємство може прийняти рішення про придбання або розробку власного ОПВ. В останньому випадку необхідно виконати наступні заходи: проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, розробка технічної документації, виготовлення дослідних зразків. Проведення НДДКР включає в себе теоретичні та експериментальні дослідження. Після чого розробляється технічна документація, а саме: технічний та робочий проекти, дизайн майбутньої розробки тощо. Наступним етапом розробки ОПВ є виготовлення та випробування дослідних зразків. В результаті здійснюється узагальнення і оцінка результатів досліджень.

Охорона ОПВ розпочинається з патентного пошуку, який дає змогу оцінити відповідність розробленого об'єкту критерію новизни. Наступним етапом є вибір режиму правової охорони. В залежності від результату цього етапу здійснюється оформлення необхідних документів для отримання охоронного документа.

Вартість ОПВ визначається в залежності від мети використання та особливостей самого ОПВ, а також специфіки діяльності кожного конкретного підприємства. Оцінка вартості ОПВ включає ряд заходів: визначення мети оцінки, вибір бази оцінки, опис оцінюваного об'єкта, вибір дати оцінки, визначення підходів і методів оцінки, здійснення оціночних процедур, узгодження результатів оцінки.

Об'єкти промислової власності характеризуються різноманітністю форм їх використання, зокрема: використання у власному виробництві, передання всіх прав на ОПВ іншим особам (продаж), передання частини прав на ОПВ (ліцензування), внесення до статутного фонду тощо. Вибір тієї чи іншої форми використання залежить від особливостей діяльності підприємства та самого об'єкта промислової власності. Отже, процедура вибору форми використання ОПВ зводиться до розгляду можливих форм використання об'єкту, що розглядається, а також порівняння їх переваг і недоліків.

Захист ОПВ може здійснюватись у разі порушення прав власника зазначених об'єктів. Він включає підготовку позовної заяви до суду та представлення інтересів патентовласника у суді.

Останнім завданням в системі управління ОПВ є аналіз ефективності їх використання на підприємстві. З

цією метою формується група показників, визначення яких дозволяє зробити висновок щодо ефективності використання ОПВ на підприємстві.

Систематизацію завдань управління ОПВ та заходів, яких необхідно вжити для їх виконання, наведено у табл. 2.

У відповідності до системного підходу після визначення завдань управління та заходів їх досягнення визначаються фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, які впливають на виконання поставлених завдань і заходів, та, як наслідок, на досягнення поставленої мети.

До зовнішніх факторів прямого впливу відносяться: споживачі, постачальники, конкуренти, органи влади. Споживачі впливають на впровадження ОПВ шляхом стимулювання підприємств до виробництва більш сучасної конкурентоздатної продукції. Постачальники стимулюють підприємство до пошуку найбільш ефективних варіантів постачання, що, зокрема, може привести до використання ОПВ. Наявність конкурентів на ринку примушує підприємство впроваджувати ОПВ у виробництво для виготовлення конкурентоздатної продукції. Органи влади контролюють діяльність підприємств, створюють умови для їх функціонування і, зокрема, визначають правила та умови використання ОПВ.

Таблиця 2

Систематизація завдань та заходів управління ОПВ

Завдання	Заходи
Аналіз потреби в ОПВ	— аналіз існуючих ОПВ; аудит ОПВ; складання реєстру ОПВ. — проведення маркетингових досліджень; аналіз стану ринку ОПВ; визначення попиту і пропозиції на ОПВ; оцінка конкурентних позицій підприємства.
Розробка ОПВ	— проведення НДДКР: теоретичні дослідження; проведення експериментів. — розробка технічної документації: розробка технічного та робочого проектів; дизайн майбутньої розробки. — виготовлення та випробування дослідних зразків; — узагальнення і оцінка результатів досліджень.
Охорона ОПВ	— патентний пошук; — вибір режиму правової охорони; — оформлення необхідних документів.
Оцінка ОПВ	— визначення мети оцінки; — вибір бази оцінки; — опис оцінюваного об'єкта; — вибір дати оцінки; — визначення підходів та методів оцінки; — здійснення оціночних процедур; — узгодження результатів оцінки.
Вибір форми використання ОПВ	— аналіз можливих форм використання; — порівняння їх переваг і недоліків.
Захист ОПВ	— підготовка позовної заяви до суду; — представлення інтересів патентовласника у суді.
Аналіз ефективності використання ОПВ	— розрахунок показників ефективності використання ОПВ.

До зовнішніх факторів опосередкованого впливу належать: стан економіки, науково-технічний прогрес, політичне та соціально-культурне становище, міжнародні події тощо. Вони здійснюють непрямий вплив на управління ОПВ.

До основних факторів внутрішнього середовища підприємства, які впливають на управління ОПВ, відносяться: цілі і завдання, фінансові і матеріальні ресурси, рівень техніки і технологій, наявність кваліфікованого персоналу, науковий потенціал підприємства.

Кількість та якість ресурсів, необхідних для управління ОПВ, залежить від особливостей діяльності конкретного підприємства, а також кількості та видів ОПВ, які застосовуються на підприємстві, і тому визначається виходячи з цих параметрів.

На цьому етапі завершується системний аналіз, який дозволяє визначити підсистему завдань, комплекс заходів, фактори внутрішнього та зовнішнього середовища, види, кількість і якість ресурсів, які необхідні для досягнення головної мети підприємства.

Після завершення процедур системного підходу здійснюється розробка моделі управління ОПВ та проведення на ній досліджень.

Висновки та перспективи досліджень.

Застосування системного підходу до управління об'єктами промислової власності дозволяє узгодити дії учасників цього процесу на всіх рівнях, сформулювати повне та чітке уявлення про об'єкти управління, встановити причинно-наслідкові зв'язки між складовими частинами об'єктів управління. Крім того, використання системного підходу дає змогу комплексно оцінити вплив впро-

вадження об'єктів промислової власності на діяльність підприємства в цілому, виявити характер проблем «входу», процесу та «виходу», організувати процес прийняття рішень стосовно об'єктів промислової власності на всіх рівнях в системі управління підприємством.

Література

1. Зинов В. Г. Управление интеллектуальной собственностью : учеб. пособие / В. Г. Зинов. — М. : Дело, 2003. — 512 с.
2. Мухин В. И. Управление интеллектуальной собственностью : учеб. для студентов вузов / В. И. Мухин. — М. : Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. — 335 с.
3. Мухопад В. И. Интеллектуальная собственность в мировой экономике знаний : монография / В. И. Мухопад. — М. : НИИ школьных технологий — 2009. — 256 с.
4. Крайнев П. П. Интеллектуальная экономика: управление промышленной собственностью : монография / П. П. Крайнев. — К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. — 448 с.
5. Цибульов П. М. Управление интеллектуальной собственностью : монография. / П. М. Цибульов, В. П. Чеботарьов, В. Г. Зинов, Ю. Суїні Ю. ; за ред. П. М. Цибульова. — К. : «К. І. С.», 2005. — 448 с.
6. Якимихо А. П. Управление объектами интеллектуальной собственности / А. П. Якимихо, Г. И. Олехнович. — Мн. : ГИУСТ БГУ, 2006. — 335 с.
7. Прангишвили И. В. Системный подход и общесистемные закономерности / Прангишвили И. В. // Серия «Системы и проблемы управления». — М. : СИНТЕГ, 2000. — 528 с.